

“โย โส ภูเต ปุณฺณเณ นาม กุตฺตํโก ภาวตา สงฺขิตฺเตน โอวาทเณ โอวาทิโต,
โส กาสกโต, ตตฺถ กา คคิ, โก อภิสัมปฺปาย”ติ.

ปณฺทิตํ ภิกฺขเว ปุณฺณเณ กุตฺตํโก ปจฺจปาทิ” วมฺมสฺสํมมํ, น จ มํ
วมฺมาริกฺกณํ วิเทเจสฺสิ, ปรีนิพฺพุโต ภิกฺขเว ปุณฺณเณ กุตฺตํโกติ.

อิทมวโจ ภาวตา. อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภาวโต ภาสิตํ อภินนฺทฺหติ.

ปุณฺณเณวาทสฺสคํ นิฏฺฐิตํ คคิยํ.

๔. นนฺทโกวาทสฺสค

[๓๘๘] เขวมฺเม สุตฺตํ:— เขกํ สมฺมํ ภาวตา สํวตฺถิยํ วิหริติ เขตฺวเน อนาถ-
บิณฑกิสฺส อารามเ. อถ โข มหาปฺชาปตํ โคตมํ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุณฺโสดคฺเหหิ สทฺธิ เยน
ภาวตา เตนฺปสฺสงฺกมฺ, อุปสฺสงฺกมิตฺวา ภาวตํ อภิวาทิตฺวา เขกมฺนคํ อฏฺฐาสฺสิ, เขกมฺนคํ
จิตฺตา โข มหาปฺชาปตํ โคตมํ ภาวตํ เขตฺทวโจ “โอวทตฺ ภูเต ภาวตา ภิกฺขุณฺโณ,
อนุสํสคฺ ภูเต ภาวตา ภิกฺขุณฺโณ, กโรตฺ ภูเต ภาวตา ภิกฺขุณฺนํ วมฺมิกถน”ติ.

เตน โข ปน สมนฺเณ เถวรา ภิกฺขุ ภิกฺขุณฺโณ โอวทนฺติ ปรียาเยน. อายสฺมา ปน
นนฺทโก น. อิจฺฉติ ภิกฺขุณฺโณ โอวทิตุํ ปรียาเยน. อถ โข ภาวตา อายสฺมนคํ อานนฺทํ
อามนฺเตสฺสิ “กตฺถ นฺ โข อานนฺท อชฺช ปรียาโย ภิกฺขุณฺโณ โอวทิตุํ ปรียาเยนา”ติ.

๑ ก. สจฺจวาทํ วมฺมวาทํ

สพเพเหว ภนฺเต กโต ปริยาโย ภิกฺขุณฺโณ โยวทิกุํ ปริยาเยน, อโย ภนฺเต อายสฺมา
นนทโก น อิจฺฉติ ภิกฺขุณฺโณ โยวทิกุํ ปริยาเยนาติ.

อถ โห ภควา อายสฺมนํ นนทํ อามนฺเตสึ “โยวท นนทก ภิกฺขุณฺโณ, อนุสาธ
นนทก ภิกฺขุณฺโณ, กโรหิ คุวํ พฺราหฺมณ ภิกฺขุณฺโณ ฌมฺมิกถน”ติ. “เอวฺมภนฺเต”ติ โห
อายสฺมา นนทโก ภควโต ปฐิสฺสํคฺคา ปุพฺพณฺทสมโย นินฺวาเสคฺคา ปตฺตจฺจวราทาเย
สาวกฺคิ ปิณฺฑาทาย ปาวิสฺส, สาวกฺคิโย ปิณฺฑาทาย จริตฺวา ปจฺจนาภคํ ปิณฺฑาปาต-
ปฏิกกนฺโต อคฺคตฺตโย, เยน ราชการาโม, เตนฺสปตฺตงฺกมิ. อทฺทสาธํ” โห ตา ภิกฺขุณฺโณ
อายสฺมนํ นนทํ ทูรโตว อากฺขณฺทํ, ทิสฺวาน อาสํ ปณฺณาเปตฺตํ อุกกณฺจ ปาทานํ
อุปฏฺฐาเปตฺตํ. นิสฺสํติ โห อายสฺมา นนทโก ปณฺณตฺเต อาสเน, นิสฺสํช ปาเท
ปฏฺชาเจสฺส. ตาปี โห ภิกฺขุณฺโณ อายสฺมนํ นนทํ อภิวาเทคฺคา เอกมณฺทํ นิสฺสํทิสฺสํ,
เอกมณฺทํ นิสฺสนฺนา โห ตา ภิกฺขุณฺโณ อายสฺมา นนทโก เอตทโวจ “ปฏฺธิปฺปจฺจนฺทกฺคา
โห ภิกฺขุณฺโณ ภวิสฺสํติ. ตคฺคก อาชานนฺทํ”^๑ ‘อาชานนามํ’ติสฺสํ จณฺธิโย, น อาชานนฺทํ”^๒
‘น อาชานนามํ’ติสฺสํ จณฺธิโย, ยสฺสา วา ปนฺทสฺส กงฺขา วา วิมฺติ วา, อทฺทเมว ตคฺคก
ปฏฺธิปฺปจฺจนฺทกฺคา ‘อิทํ ภนฺเต กถํ อิมสฺส กฺวคฺโค’ติ. เอคตฺเตนปี มโย ภนฺเต
อโยยสฺสํ นนทกสฺสํ อคฺคตฺตมฺหา อภินฺนทาม,” ยนฺโน อโยโย นนทโก ปวาเรตฺติ.

[๓๘๘] ตํ กิ มณฺณถ ภิกฺขุณฺโณ: จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภนฺเต.
ยมฺปนาณิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สฺวํ วาติ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยมฺปนาณิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามชฺชมํ,
กคฺคํ นุ ตํ สมนุสฺสํคฺคํ “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺสมิ, เอโส เม อคฺคา”ติ? โน
เหตํ ภนฺเต. ตํ กิ มณฺณถ ภิกฺขุณฺโณ: โสตํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภนฺเต.
ชานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภนฺเต ๑ เป ๑ ชินฺหา นิจฺจา วา อนิจฺจา
วาติ? อนิจฺจา ภนฺเต ๑ เป ๑ กาโย นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ? อนิจฺโจ ภนฺเต
๑ เป ๑ มโน นิจฺโจ วา อนิจฺโจ วาติ? อนิจฺโจ ภนฺเต. ยมฺปนาณิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ

๑ น. อทฺทสาธํ ๒ ก. อาชานนฺทํ ๓ น. ส. อ. อภินฺนทาม

สุขํ วาติ? ทุกฺขํ ภาณเต. ยมฺปนฺนํจํ ทุกฺขํ วิปริณามชมฺมํ, กถํ นุ ตํ สมนุสฺสํติ? “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ กิธฺสํ เหตุ? ปุพฺเพว โน เหตํ ภาณเต ยถาภูตํ สมนุสฺสํปณฺณาย สฺสํทิจฺจํ “อิตฺถิเม น ชชฺณคฺคิกา อายตนา อนิจฺจา”ติ. สํสํ สํสํ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสํวากถํ ยถาภูตํ สมนุสฺสํปณฺณาย ปสฺสํโต.

[๔๐๐] ตํ กิ มณฺณถ ภคินิโย: รูปา นิจุจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต. ยมฺปนฺนํจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ? ทุกฺขํ ภาณเต. ยมฺปนฺนํจํ ทุกฺขํ วิปริณามชมฺมํ, กถํ นุ ตํ สมนุสฺสํติ? “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ กิ มณฺณถ ภคินิโย: สํสํหา นิจุจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต. คนฺธา นิจุจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต. ๑ เป ๑ รสํหา นิจุจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต. ๑ เป ๑ โณฏฺสพฺพา นิจุจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต. ๑ เป ๑ ชมฺมา นิจุจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต. ยมฺปนฺนํจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ? ทุกฺขํ ภาณเต. ยมฺปนฺนํจํ ทุกฺขํ วิปริณามชมฺมํ, กถํ นุ ตํ สมนุสฺสํติ? “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ กิธฺสํ เหตุ? ปุพฺเพว โน เหตํ ภาณเต ยถาภูตํ สมนุสฺสํปณฺณาย สฺสํทิจฺจํ “อิตฺถิเม น พาหิรา อายตนา อนิจฺจา”ติ. สํสํ สํสํ ภคินิโย, เอวํ เหตํ ภคินิโย โหติ อริยสํวากถํ ยถาภูตํ สมนุสฺสํปณฺณาย ปสฺสํโต.

[๔๐๑] ตํ กิ มณฺณถ ภคินิโย: จกฺขวิณฺณํ นิจุจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต. ยมฺปนฺนํจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ? ทุกฺขํ ภาณเต. ยมฺปนฺนํจํ ทุกฺขํ วิปริณามชมฺมํ, กถํ นุ ตํ สมนุสฺสํติ? “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ กิ มณฺณถ ภคินิโย: สํสํวิณฺณํ นิจุจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต. ๑ เป ๑ สมนวิณฺณํ นิจุจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต. ๑ เป ๑ ชิวหาวิณฺณํ นิจุจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต. ๑ เป ๑ กายวิณฺณํ นิจุจํ

วา อนิจจัง วาติ? อนิจจัง ภาณเต ๑ เป ๑ มโนวิญญานัน นิจจัง วา อนิจจัง วาติ? อนิจจัง ภาณเต. ยมฺพนานิจจัง, ทุกฺขํ วา ตํ สฺवं วาติ? ทุกฺขํ ภาณเต. ยมฺพนานิจจัง ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กถตฺตํ นุ ตํ สมนุสฺสํติ? “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ? โน เหน้ ภาณเต. ตํ กิธฺสํ เหตุ? ปุพฺพเณ โน เหน้ ภาณเต. ยถาภูตํ สมนุสฺสํปณฺณาย สฺทิจฺจํ “อิตฺถิเม น วิญญานกายา อนิจฺจา”ติ. สํว สํว ภคินิโย, เอวํ เหน้ ภคินิโย โหติ อริยสํวกสฺส ยถาภูตํ สมนุสฺสํปณฺณาย ปสฺสโต.

[๔๐๒] เตยฺยถาปี ภคินิโย เตตฺตปฺปทํปสฺสํ ฉายโต เตตฺตมฺมี อนิจจัง วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฐิปี อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺฉิปี อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. อาภาปี อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. โย นุ ๒ ภคินิโย เอวํ วทฺเยย “อมุสฺสํ เตตฺตปฺปทํปสฺสํ ฉายโต เตตฺตมฺมี อนิจจัง วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฐิปี อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺฉิปี อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. ยา จ ชฺวสฺสํ อาภา, สํว นิจฺจา ชฺวสฺสํ อวิปริณามธมฺมา”ติ, สมนฺวา นุ ๒ โส ภคินิโย วทฺมาโน วทฺเยยาคิ. โน เหน้ ภาณเต. ตํ กิธฺสํ เหตุ? อมุสฺสํ หิ ภาณเต เตตฺตปฺปทํปสฺสํ ฉายโต เตตฺตมฺมี อนิจจัง วิปริณามธมฺมํ, วฏฺฐิปี อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา, อจฺฉิปี อนิจฺจา วิปริณามธมฺมา. ปเควสฺสํ อาภา อนิจฺจา วิปริณามธมฺมาติ.

เอวเมว ๒ ภคินิโย, โย นุ ๒ เอวํ วทฺเยย “น ๒เม อชฺชณฺคตฺติกา อายคณา อนิจฺจา. ยมฺพจ ๒ น อชฺชณฺคตฺติเก อายคเน ปฏฺิจจ ปฏฺิธฺวเณมิ” สฺवं วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสฺสํ วา, ตํ นิจจัง ชฺวํ สฺสํติ อวิปริณามธมฺม”ติ, สมนฺวา นุ ๒ โส ภคินิโย วทฺมาโน วทฺเยยาคิ. โน เหน้ ภาณเต. ตํ กิธฺสํ เหตุ? คชฺชํ คชฺชํ ภาณเต ปจฺจยํ ปฏฺิจจ คชฺชา คชฺชา เวทนา อฺปปชฺชติ^๒, คชฺชสฺสํ คชฺชสฺสํ ปจฺจยสฺสํ นิโรชา คชฺชา คชฺชา เวทนา นิรฺชณฺคตฺติ^๓. สํว สํว ภคินิโย, เอวํ เหน้ ภคินิโย โหติ อริยสํวกสฺส ยถาภูตํ สมนุสฺสํปณฺณาย ปสฺสโต.

๑ น. ปฏฺิธฺวเณมิ ๒ น. อฺปปชฺชนฺติ ๓ น. นิรฺชณฺคตฺติ

[๔๐๓] เสดยถาปี ภคินีโย มหโต รุกขธตฺถ คิฏฺฐจโต สารวโต มุตฺตมฺมี อนิจฺจํ
 วิปริณามชมฺมํ, ฆนฺโหรปฺปี อนิจฺจํ วิปริณามชมฺโม, ธาชาปถาสมฺมี อนิจฺจํ วิปริณามชมฺมํ,
 ฉายาปี อนิจฺจา วิปริณามชมฺมา, โย นุ โส ภคินีโย เอวํ วทฺเขย “อมุตฺตํ มหโต
 รุกขธตฺถ คิฏฺฐจโต สารวโต มุตฺตมฺมี อนิจฺจํ วิปริณามชมฺมํ, ฆนฺโหรปฺปี อนิจฺจํ
 วิปริณามชมฺโม, ธาชาปถาสมฺมี อนิจฺจํ วิปริณามชมฺมํ, ยา จ ชฺวธตฺถ ฉายา, ธา
 นิจฺจา ชฺวธา ธตฺถคา อวิปริณามชมฺมา”ติ, สมฺมา นุ โส ภคินีโย วทมาโน
 วทฺเขยาคิ. โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตํ กิธฺธํ เหนฺตํ? อมุตฺตํ หนิ ภนฺเต มหโต รุกขธตฺถ
 คิฏฺฐจโต สารวโต มุตฺตมฺมี อนิจฺจํ วิปริณามชมฺมํ, ฆนฺโหรปฺปี อนิจฺจํ วิปริณามชมฺโม,
 ธาชาปถาสมฺมี อนิจฺจํ วิปริณามชมฺมํ. ปเควธตฺถ ฉายา อนิจฺจา วิปริณามชมฺมาติ.

เอวเมว โส ภคินีโย, โย นุ โส เอวํ วทฺเขย “น โสเม พาทิรา อายคณา
 อนิจฺจา” ยณฺณ โส น พาทิเร อายคणे ปฏิจฺจ ปฏิจฺจเวทมิ สฺสํ วา ทุกฺขํ วา
 อทุกฺขมสฺสํ วา, ตํ นิจฺจํ ชฺวํ ธตฺถคํ อวิปริณามชมฺมํ”ติ, สมฺมา นุ โส โธ
 ภคินีโย วทมาโน วทฺเขยาคิ. โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตํ กิธฺธํ เหนฺตํ? คชฺชํ คชฺชํ ภนฺเต
 ปจฺจยํ ปฏิจฺจ คชฺชา คชฺชา เวทนา อปฺปชฺชติ, คชฺชธตฺถ คชฺชธตฺถ ปจฺจยธตฺถ นิโรธา
 คชฺชา คชฺชา เวทนา นิรุชฺฌคํติ. ธาสุ ธาสุ ภคินีโย, เอวํ เหนฺตํ ภคินีโย โหติ
 อริยสํวากธตฺถ ยถาภูตํ สมฺมปฺปณฺณาย ปสฺสโต.

[๔๐๔] เสดยถาปี ภคินีโย ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาลิ วา คาวี
 วริตฺวา ติเณฺหน โควิกนฺตเนน คาวี วิกนฺเตยฺย^๒ อนุปฺพหฺจ อนฺตรํ มํถกํ^๓ อนุปฺพหฺจ
 พาทิรํ จมฺมกํ. ยํ ยทเว คคฺคธ อนฺตรา วิธิมํถ^๓ อนฺตรา นหารุ อนฺตรา พนฺธํ,
 ตํ ททเว ติเณฺหน โควิกนฺตเนน สณฺณินฺเตยฺย สํกนฺเตยฺย สมฺปกนฺเตยฺย, สณฺณินฺทิตฺวา
 สํกนฺติตฺวา สมฺปกนฺติตฺวา สมฺปริกนฺติตฺวา วิฐนฺติตฺวา พาทิรํ จมฺมกํ เณว จมฺเมน

๑-๑ ส.อ. น โส เม พาทิรา อายคณา อนิจฺจา วิปริณามชมฺมา ๒ น. สํกนฺเตยฺย

๓ ส.อ.ก. วิธิมํ

คํ คาวํ ปฏิจฺจนาเตตฺวา เอวํ วทฺสฺย “ตถฺวายํ คาวํ สํยฺยตุตา อิมินา จมฺเมนา”ติ,
 สํมา นุ ไซ โส ภคินีโย วทมาโน วทฺสฺยาติ. โน เหนํ ภาณเต. คํ กิธฺสํ เหตุ?
 อมฺ หิ ภาณเต ทกฺโข โสฆาตโก วา โสฆาตกนฺเตวาลํ วา คาวํ วชิตฺวา ติณฺเฑน
 โควิกนฺตเนน คาวํ วิกนฺเตยฺย อนฺุปหฺจฺจ อนฺฺตรํ มํถํกายํ อนฺุปหฺจฺจ พาหิรํ จมฺมกายํ.
 ยํ ยทฺว คตฺถ อนฺฺตรา วิธิมํถํ อนฺฺตรา นหารุ อนฺฺตรา พนฺธนํ, คํ คทฺว ติณฺเฑน
 โควิกนฺตเนน สณฺณินฺเตยฺย สํปกนฺเตยฺย สํปริกนฺเตยฺย, สณฺณินฺติตฺวา สงฺกนฺติตฺวา
 สํปกนฺติตฺวา สํปริกนฺติตฺวา วิรฺุณฺติตฺวา พาหิรํ จมฺมกายํ เตนฺว จมฺเมนา คํ คาวํ
 ปฏิจฺจนาเตตฺวา กิณฺจาปํ โส เอวํ วทฺสฺย “ตถฺวายํ คาวํ สํยฺยตุตา อิมินา จมฺเมนา”ติ,
 อถ ไซ ธา คาวํ วิธํยฺยตุตา เตนฺว จมฺเมนาติ.

อุปมา ไซ เม ชยํ ภคินีโย กตา อตฺถสฺส วิญญาปนาย, อยเมเวตฺถ อตฺถโก
 “อนฺฺตรา มํถํกายํ”ติ ไซ ภคินีโย ฉนฺเนตํ อชฺชคฺคิกานํ อายตฺตานํ อธิวจฺนํ. “พาหิโร
 จมฺมกายํ”ติ ไซ ภคินีโย ฉนฺเนตํ พาหิรานํ อายตฺตานํ อธิวจฺนํ. “อนฺฺตรา วิธิมํถํ
 อนฺฺตรา นหารุ อนฺฺตรา พนฺธนํ”ติ ไซ ภคินีโย นนฺทิราคฺคสฺสํ อธิวจฺนํ. “ติณฺหํ
 โควิกนฺตเนน”ติ ไซ ภคินีโย อริยาเยตํ ปณฺณาย อธิวจฺนํ, ยายํ อริยา ปณฺณาย
 อนฺฺตรา กิธฺสํ อนฺฺตรา สณฺณินฺตํ อนฺฺตรา พนฺธนํ สณฺณินฺตํ สงฺกนฺตํ สํปกนฺตํ
 สํปริกนฺตํ.

[๔๐๕] สํกฺคต ไซ ปนิเม ภคินีโย โพชฺฌนฺตา, เยถํ ภาวิตฺตุตา พหุสํกฺคตฺตา
 ภิกฺขุ อาสวํ ฆยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปณฺณาวิมุตฺติํ ทิฏฺฐเชว รมฺเม สยํ อภิญฺญา
 สจฺจนิคฺคตา อุปสํปชฺช วิหริติ. กตเม สํกฺคตํ? อีช ภคินีโย ภิกฺขุ สติสํโพชฺฌนํ
 ภาเวติ วิเวกนิสฺสํ วิราคนิสฺสํ นิโรธนิสฺสํ โสสํกฺคตปริณามํ. รมฺมวึจยสํโพชฺฌนํ
 ภาเวติ... วึจยสํโพชฺฌนํ ภาเวติ... ปิธํสํโพชฺฌนํ ภาเวติ... ปธํสํโพชฺฌนํ
 ภาเวติ... สมาริธํสํโพชฺฌนํ ภาเวติ... อูปฺเภวสํโพชฺฌนํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสํ

วิราคนิสฺสํ นีโรชนิสฺสํ โวธตฺตคฺคปริณามํ. อิมเ ช ภคินีโย สคฺต โพชฌนฺตา.
เยถฺ ภาวิตคฺคตา พหุตฺกคฺคตา ภิกฺขุ อาสวณํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมฺบคฺคํ ปณฺณา-
วิมฺบคฺคํ ทิฏฺฐเชว รมฺเม สยํ อภินฺเวา สจฺฉนิกคฺคา อุปตฺมปชฺช วิหรตฺติ.

[๔๐๖] อถ ช อายสฺมา นนฺทโก ตา ภิกฺขุณีโย อิมินา โอวาทเณ โอวทิตฺวา
อฺยุโยเชวติ “คจฺฉน ภคินีโย กาโต”ติ. อถ ช ตา ภคินีโย อายสฺมโต นนฺทกสฺส
ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺโหมทิตฺวา อฺยุจายาสฺนา อายสฺมมฺหํ นนฺทกํ อภิวาทิตฺวา
ปทกฺขณํ กคฺวา เยน ภควา เทนุปลงฺกมัสฺสุ, อุปตฺมกมิตฺวา ภควมฺหํ อภิวาทิตฺวา
เอกมมฺหํ อฺยุจัสฺสุ, เอกมมฺหํ จิตา ช ตา ภิกฺขุณีโย ภควา เอตทโวจ “คจฺฉน
ภิกฺขุณีโย กาโต”ติ. อถ ช ตา ภิกฺขุณีโย ภควมฺหํ อภิวาทิตฺวา ปทกฺขณํ กคฺวา
ปทกฺกมัสฺสุ.

อถ ช ภควา อจิรปภฺกนฺตาสฺสึ ตาสฺส ภิกฺขุณีสฺสุ ภิกฺขุ อามนฺเตติ “เสยฺยถาปี
ภิกฺขเว ตทฺหุโปสฺสเถ จาคฺคทฺทเส น โหติ พฺหุโน ชนตฺส กงฺขา วา วิมฺบิ วา ‘อฺโน
นุ ช จนฺโท, ปุณฺโณ นุ ช จนฺโท’ติ, อถ ช อฺโน จนฺโทเตวว โหติ. เอวเมว
ช ภิกฺขเว ตา นนฺทกสฺส รมฺเมเทสฺนาย อคฺคตมฺนา เจว โหณฺติ, โน จ ช
ปรีปฺพณฺตงฺกปฺปา”ติ.

[๔๐๗] อถ ช ภควา อายสฺมมฺหํ นนฺทกํ อามนฺเตติ “เตนทึ ตวํ นนฺทก
เสวปี ตา ภิกฺขุณีโย เทเนโววาทเณ โอวเทยฺยาสฺส”ติ. “เอวมภนฺเต”ติ ช อายสฺมา
นนฺทโก ภควโต ปจฺจสฺสัสสึ.

อถ ช อายสฺมา นนฺทโก ศตฺถา รคฺคิยา อจฺจเยน ปุพฺพพณฺธุสมยํ นีวาเสตฺวา
ปคฺคจัวรมาทาย ตาวคฺคิ ปิณฺฑทาย ปาวตฺติ, ตาวคฺคิยํ ปิณฺฑทาย จริตฺวา ปจฺจนาภคฺคํ
ปิณฺฑทปาคปฏิกกนฺโต อคฺคตทฺติโย, เยน ราชการาโม เทนุปลงฺกมิ. อทฺทสฺส^๒ ช ตา

๑ ฉ. อจิรปภฺกนฺตัสฺสึ ๒ ฉ. อทฺทสฺส

ภิกขุณิโย อายสฺมุนฺทํ นนทกํ ทูรโตว อากคฺชนฺทํ, ทิสฺวาน อสฺนํ ปณฺณาเปตฺตุ
 อุกกณฺจ ปาทานํ อุปฺปจฺเปตฺตุ. นิสฺสํ ไซ อายสฺมา นนทโก ปณฺณตฺเต อสฺนเ, นิสฺสช
 ปาเท ปกฺขาเดสฺสิ. ตาปํ ไซ ภิกขุณิโย อายสฺมุนฺทํ นนทกํ อภิเวทฺเตวา เอกมฺนฺทํ นิสฺสํ,
 เอกมฺนฺทํ นิสฺสนา ไซ ตา ภิกขุณิโย อายสฺมา นนทโก เขตฺทโวจ “ปฺปิจฺจกถา
 ไซ ภคินีโย ภวิสฺสํ, ตคฺค อชานนฺทํ ‘อชานนามา’ติสฺสํ วจฺนํ, น อชานนฺทํ
 ‘น อชานนามา’ติสฺสํ วจฺนํ, ยสฺสา วา ปนฺธสฺส กงฺขา วา วิมฺติ วา, อหเมว
 ตคฺค ปฺปิจฺจกถา ‘อิทํ ภาเน กถํ อิมสฺส กวฺตโก’ติ. เขตฺตเกนปํ มยํ ภาเน
 อายสฺสํ นนทกสฺสํ อคฺคตมฺนา อภินฺนทาม, ยนฺโน อโย นนทโก ปวาเรตฺติ.

[๔๐๘] ตํ กิ มณฺเณถ ภคินีโย: จกฺขุ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาเน.
 ยมฺปนาณิจฺจํ, ทฺวชฺชํ วา ตํ สฺวชฺชํ วาติ? ทฺวชฺชํ ภาเน. ยมฺปนาณิจฺจํ ทฺวชฺชํ วิปริณาม-
 ขมฺมํ, กถํ นุ ตํ สมนฺุสฺสํติ? “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อคฺคตา”ติ? โน
 เหตํ ภาเน. ตํ กิ มณฺเณถ ภคินีโย: สฺวชฺชํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาเน ๖ เป ๖
 ขานํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาเน ๖ เป ๖ ฐิตฺวา นิจฺจํ วา อนิจฺจํ
 วาติ? อนิจฺจํ ภาเน ๖ เป ๖ กาโย นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาเน
 ๖ เป ๖ มโน นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาเน. ยมฺปนาณิจฺจํ, ทฺวชฺชํ วา ตํ สฺวชฺชํ
 วาติ? ทฺวชฺชํ ภาเน. ยมฺปนาณิจฺจํ ทฺวชฺชํ วิปริณามขมฺมํ, กถํ นุ ตํ สมนฺุสฺสํติ?
 “เอตํ มม, เอโสหฺมสฺมิ, เอโส เม อคฺคตา”ติ? โน เหตํ ภาเน. ตํ กิ สฺวชฺชํ เหตฺ?
 ปุพฺพเณ โน เหตํ ภาเน ยถาภูตํ สมนฺุสฺสํติ สฺวชฺชํ “อิทํเม น อชฺชตฺติกา
 อายตนา อนิจฺจํ”ติ. สํว สํว ภคินีโย, เอวํ เหตํ ภคินีโย โหติ อริยสํวสฺสํ
 ยถาภูตํ สมนฺุสฺสํติ ปสฺสโต.

[๔๐๙] ตํ กิ มณฺเณถ ภคินีโย: รุปา นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ
 ภาเน. ยมฺปนาณิจฺจํ, ทฺวชฺชํ วา ตํ สฺวชฺชํ วาติ? ทฺวชฺชํ ภาเน. ยมฺปนาณิจฺจํ ทฺวชฺชํ

วิปริณามธมมํ, กถุตํ นุ ตํ สมนุปลัสสํ “เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม
 อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ ก็ มณฺเฑน ภคินีโย: สทฺธา นิจฺจา วา อนิจฺจา
 วาติ? อนิจฺจา ภาณเต ๑ เป ๑ คนฺธา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต
 ๑ เป ๑ รสา นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต ๑ เป ๑ โฉฏฺจพฺพา
 นิจฺจา วา อนิจฺจา วาติ? อนิจฺจา ภาณเต ๑ เป ๑ ชมฺมา นิจฺจา วา อนิจฺจา
 วาติ? อนิจฺจา ภาณเต. ยมฺปนาณิจฺจํ, ทฺกฺขํ วา ตํ สฺขํ วาติ? ทฺกฺขํ ภาณเต.
 ยมฺปนาณิจฺจํ ทฺกฺขํ วิปริณามธมมํ, กถุตํ นุ ตํ สมนุปลัสสํ “เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ,
 เอโส เม อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ กิธฺสํ เหตุ? ปุพฺเพว โน เหตํ ภาณเต
 ยถาภูตํ สมนุปลณฺณาย สฺติฏฺฐํ “อิติปิเม น พาทิรา อายตนา อนิจฺจา”ติ. สํสา
 สํสา ภคินีโย, เอวํ เหตํ ภคินีโย โหติ อริยสํวากสฺส ยถาภูตํ สมนุปลณฺณาย
 ปลสฺสโต.

[๔๑๐] ตํ ก็ มณฺเฑน ภคินีโย: จกฺขวิณฺณณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ
 ภาณเต. ยมฺปนาณิจฺจํ, ทฺกฺขํ วา ตํ สฺขํ วาติ? ทฺกฺขํ ภาณเต. ยมฺปนาณิจฺจํ ทฺกฺขํ
 วิปริณามธมมํ, กถุตํ นุ ตํ สมนุปลัสสํ “เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม
 อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ กิธฺสํ เหตุ? ปุพฺเพว โน เหตํ ภาณเต ยถาภูตํ
 สมนุปลณฺณาย สฺติฏฺฐํ “อิติปิเม น วิณฺณณายา อนิจฺจา”ติ. สํสา สํสา ภคินีโย,
 เอวํ เหตํ ภคินีโย โหติ อริยสํวากสฺส ยถาภูตํ สมนุปลณฺณาย ปลสฺสโต.” สโต-
 วิณฺณณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต ๑ เป ๑ จานวิณฺณณํ นิจฺจํ
 วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต ๑ เป ๑ ชิวหาวิณฺณณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ?
 อนิจฺจํ ภาณเต ๑ เป ๑ กายวิณฺณณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต
 ๑ เป ๑ มโนวิณฺณณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ? อนิจฺจํ ภาณเต. ยมฺปนาณิจฺจํ, ทฺกฺขํ
 วา ตํ สฺขํ วาติ? ทฺกฺขํ ภาณเต. ยมฺปนาณิจฺจํ ทฺกฺขํ วิปริณามธมมํ, กถุตํ นุ ตํ
 สมนุปลัสสํ “เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อคฺคา”ติ? โน เหตํ ภาณเต. ตํ
 กิธฺสํ เหตุ? ปุพฺเพว โน เหตํ ภาณเต ยถาภูตํ สมนุปลณฺณาย สฺติฏฺฐํ “อิติปิเม

๓ วิญญาณกายา อนิจจา”ติ. ๓าฐ ๓าฐ ภคินีโย, เหวံ เหวံ ภคินีโย โหติ
อริยสวากัสส ยถาภูตํ สมมปปญญา ย ปัสสโต.

[๔๑๓] เสยยถาปี ภคินีโย เหวงปฐักปัสส ฌายโต เหวงมปี อนิจจํ วิปริณาม-
มมํ, ฌญีปี อนิจจา วิปริณามมมา, ๓จึปี อนิจจา วิปริณามมมา, ๓าภายี
อนิจจา วิปริณามมมา. โย นุ ๓ ภคินีโย เหวံ ๓เทย ๓ “อมุสส เหวงปฐักปัสส
ฌายโต เหวงมปี อนิจจํ วิปริณามมมํ, ฌญีปี อนิจจา วิปริณามมมา, ๓จึปี
อนิจจา วิปริณามมมา. ย ๓ ๓วสส ๓าภา, ๓า นิจจา ๓ว ๓สส๓
๓วิปริณามมมา”ติ, สมมา นุ ๓ ๓ ภคินีโย ๓ทมาโน ๓เทยยาติ. โน เหวံ ๓นเต.
๓ กัสส เหว? ๓มุสส ๓ ๓นเต เหวงปฐักปัสส ฌายโต เหวงมปี อนิจจํ วิปริณามมมํ,
ฌญีปี อนิจจา วิปริณามมมา, ๓จึปี อนิจจา วิปริณามมมา, ๓เววสส ๓าภา
อนิจจา วิปริณามมมาติ.

๓เวม ๓ ภคินีโย, โย นุ ๓ เหวံ ๓เทย ๓ “๓ ๓ เม ๓๓๓๓๓๓
๓าย๓นา อนิจจา. ย๓จ ๓ ๓ ๓๓๓๓๓๓ ๓าย๓เน ๓ญิจ ๓ญี๓๓๓” ๓๓ ๓
๓๓๓ ๓ ๓๓๓๓๓๓ ๓, ๓ นิจจํ ๓ว ๓สส๓ ๓วิปริณามมม”ติ, สมมา นุ ๓
๓ ภคินีโย ๓ทมาโน ๓เทยยาติ. โน เหวံ ๓นเต. ๓ กัสส เหว? ๓๓ ๓๓
๓นเต ๓จ๓ ๓ญิจ ๓๓๓ ๓๓๓ ๓๓๓ ๓๓๓ ๓๓๓๓๓, ๓๓๓๓ ๓๓๓๓ ๓จ๓๓๓
๓โร๓ ๓๓๓ ๓๓๓ ๓๓๓ ๓๓๓ ๓๓๓๓๓. ๓าฐ ๓าฐ ภคินีโย, เหวံ เหวံ ภคินีโย
โหติ อริยสวากัสส ยถาภูตํ สมมปปญญา ย ปัสสโต.

[๔๑๔] เสยยถาปี ภคินีโย ม๓โต ๓๓๓๓ ๓๓๓๓ ๓าร๓โต ม๓มปี อนิจจํ
วิปริณามมมํ, ๓น๓ปี อนิจจ ๓วิปริณามมโม, ๓๓๓๓๓๓๓ อนิจจํ วิปริณาม-
มมํ, ๓ายาปี อนิจจา วิปริณามมมา. โย นุ ๓ ภคินีโย เหวံ ๓เทย ๓ “อมุสส
ม๓โต ๓๓๓๓ ๓๓๓๓ ๓าร๓โต ม๓มปี อนิจจํ วิปริณามมมํ, ๓น๓ปี อนิจจ

๑ ๓. ๓ญี๓๓๓. ๒ ๓. ๓๓๓๓๓. ๓. ๓. ๓๓๓๓๓.

วิปริณามธมฺโม, สฬายปถาสมฺมึ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ยถา จ ชฺวธฺตํ ฉายา, สฬาย
 นิจฺจา ชฺวา สธฺตํตา อวิปริณามธมฺมา”ติ, สมฺมา นุ โห ใต้ ภคินิโย วทมาโน
 วทเยยาคิ. โน เหน้ ภาณเต. ตํ กิธฺตํ เหตุ? อมฺธตํ หิ ภาณเต มหโต รุกฺขธฺตํ
 ธิฏฺฐโต สํวโรโต มฺธมฺมึ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ฐนโรปิ อนิจฺจโ จิปริณามธมฺโม,
 สฬายปถาสมฺมึ อนิจฺจํ วิปริณามธมฺมํ, ปคฺวธฺตํ ฉายา อนิจฺจา จิปริณามธมฺมาติ.

เฮวเมว โห ภคินิโย, โย นุ โห เหวํ วทเยย “น โห เม พาหิรา อายตนา
 อนิจฺจา. ยณฺจ โห พาหิเร อายตเน ปฏิจฺจ ปฏิธฺตเวเทมิ ธฺจํ วา ทุฏฺธํ วา
 อทุกฺขมธฺจํ วา, ตํ นิจฺจํ ชฺวํ สธฺตํตา อวิปริณามธมฺมน”ติ. สมฺมา นุ โห ใต้
 ภคินิโย วทมาโน วทเยยาคิ. โน เหน้ ภาณเต. ตํ กิธฺตํ เหตุ? คชฺชํ คชฺชํ ภาณเต
 ปจฺจยํ ปฏิจฺจ คชฺชา คชฺชา เวทนา อุปฺปชฺชติ คชฺชธฺตํ คชฺชธฺตํ ปจฺจยธฺตํ นิโรชา
 คชฺชา คชฺชา เวทนา นิรุชฺชตฺติ. สํชฺชํ สํชฺชํ ภคินิโย, เหวํ เหน้ ภาณเต โหติ
 อริยสํวอธฺตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปณฺณาย ปธฺตโต.

[๔๑๑] เดยฺยถาปิ ภคินิโย ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกฺขนฺเดวาลิ วา คาวิ วธิฏฺวา
 ติณฺเฑน โควิกฺกนฺตเนน คาวิ วิกฺกนฺเตยฺย อนฺุปฺหจฺจ อนฺฺตรํ มํธกายํ อนฺฺปฺหจฺจ พาหิรํ
 จมฺมกายํ. ยํ ยเทว คคฺคฺก อนฺฺตรวา วิธิมํธํ อนฺฺตรวา นหารุ อนฺฺตรวา พนฺชนํ, ตํ คเทว
 ติณฺเฑน โควิกฺกนฺตเนน สณฺฺณนฺเตยฺย สณฺฺณนฺเตยฺย สมฺปกฺกนฺเตยฺย สมฺปริกฺกนฺเตยฺย,
 สณฺฺณนฺทิฏฺวา สณฺฺณนฺทิฏฺวา สมฺปกฺกนฺทิฏฺวา สมฺปริกฺกนฺทิฏฺวา วิธินฺทิฏฺวา พาหิรํ จมฺมกายํ
 เทเนว จมฺเมเนน ตํ คาวิ ปฏิจฺจนาเทฏฺวา เหวํ วทเยย “คเณวายํ คาวิ ธฺยฺยคฺคา
 อิมินาว จมฺเมนา”ติ, สมฺมา นุ โห ใต้ ภคินิโย วทมาโน วทเยยาคิ. โน เหน้
 ภาณเต. ตํ กิธฺตํ เหตุ? อมฺ หิ ภาณเต ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกฺขนฺเดวาลิ วา
 คาวิ วธิฏฺวา ติณฺเฑน โควิกฺกนฺตเนน คาวิ วิกฺกนฺเตยฺย อนฺฺปฺหจฺจ อนฺฺตรํ มํธกายํ
 อนฺฺปฺหจฺจ พาหิรํ มํธกายํ. ยํ ยเทว คคฺคฺก อนฺฺตรวา วิธิมํธํ อนฺฺตรวา นหารุ อนฺฺตรวา

๑ ฉ. สณฺฺณนฺเตยฺย. ๒ ฉ. จมฺมกายํ.

พณฺหํ, ตํ คเทว ติณฺเฬน โควิกฺกนฺตเนน คาวี สณฺณินฺทเทยฺย สงฺกนฺตเทยฺย สมนฺปนฺตเทยฺย
 สมนฺปริกนฺตเทยฺย, สณฺณินฺทิตฺวา สงฺกนฺติตฺวา สมนฺปนฺติตฺวา สมนฺปริกนฺติตฺวา วิชฺชนิตฺวา พาหิรํ
 จมฺมกายํ เทเนว จมฺเมเน ตํ คาวี ปฏิจฺจุตาเทตฺวา กิณฺจาบี โส เอวํ วเทยฺย “ตเถวายํ
 คาวี สยฺยตฺตา อิมินาว จมฺเมนา”ติ, อถ ไช สํ คาวี วิสยฺยตฺตา เทเนว จมฺเมนาติ.

อุปมา ไช เม อยํ ภคินีโย กตา อตฺถสฺส วิญญาปนาย, อยเมเวตฺถ อตฺถโล. “อนฺตโร
 มํสกาโย”ติ ไช ภคินีโย ฉนฺเนตํ อชฺชณฺตฺติกาณํ อายตฺตนาณํ อธิวจฺณ. “พาหิโร
 จมฺมกาย”ติ ไช ภคินีโย ฉนฺเนตํ พาหิรานํ อายตฺตนาณํ อธิวจฺณ. “อนฺตรา วิสฺมิมํ
 อนฺตรา นหารุ อนฺตรา พณฺหนุ”ติ ไช ภคินีโย นนฺทราคฺคสฺสํ อธิวจฺณ. “คิณฺหุ
 โควิกฺกนฺตนุ”ติ ไช ภคินีโย อริยาเยตํ ปณฺณาย อธิวจฺณ, ยายํ อริยา ปณฺณยา
 อนฺตรา กิณฺธํ อนฺตรา สณฺโณชนํ อนฺตรา พณฺหํ สณฺณินฺทติ สงฺกนฺตติ สมนฺปนฺตติ
 สมนฺปริกนฺตติ.

[๔๑๔] สคฺต ไช อเม ภคินีโย โพชฺฌณฺคา, เยถํ ภาวิตฺตฺตา พหุสํกคฺคฺตา ภิกฺขุ
 อาสวณํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุคฺคิ ปณฺณาวิมุคฺคิ ทิฏฺฐเชว ชมฺเม สยํ อภิญญา
 สจฺจนิกฺคา อุปสํปชฺช วิหรตี. กตเม สคฺต? อีช ภคินีโย ภิกฺขุ สติสํโพชฺฌณฺคํ
 ภาเวติ วิเวกนิสฺสํ วิราคนิสฺสํ นิโรธนิสฺสํ โวสฺสคฺคปริณามํ ชมฺมวิจยสํโพชฺฌณฺคํ
 ภาเวติ ... อริยสํโพชฺฌณฺคํ ภาเวติ ... ปิยสํโพชฺฌณฺคํ ภาเวติ ... ปสฺสทฺธิสํโพชฺฌณฺคํ
 ภาเวติ ... สมาริสํโพชฺฌณฺคํ ภาเวติ ... อุเปกฺขาสํโพชฺฌณฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสํ
 วิราคนิสฺสํ นิโรธนิสฺสํ โวสฺสคฺคปริณามํ. อีเม ไช ภคินีโย สคฺต โพชฺฌณฺคา,
 เยถํ ภาวิตฺตฺตา พหุสํกคฺคฺตา ภิกฺขุ อาสวณํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุคฺคิ ปณฺณาวิมุคฺคิ
 ทิฏฺฐเชว ชมฺเม สยํ อภิญญา สจฺจนิกฺคา อุปสํปชฺช วิหรตีติ.

[๔๑๕] อถ ไช อายสฺมา นนฺทโก คา ภิกฺขุณีโย อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา
 อญฺเฐติ “คจฺจน ภคินีโย กาโส”ติ. อถ ไช คา ภิกฺขุณีโย อายสฺมาโต นนฺทสฺส

ภาสัค อภินนทิตวา อนุโมทิตวา อญฺจายาธนา อายสฺมุนฺทํ นนฺทกํ อภิวาทิตวา
 ปทกฺขิณํ กตฺวา เยเน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺทํ อภิวาทิตวา
 เอกมณฺทํ อญฺจํ, เอกมณฺทํ จิตฺตา ไซฺ คา ภิกฺขุณฺโณ ภควา เอกทโวจ “คจฺฉณ
 ภิกฺขุณฺโณ กาโต”ติ. อถ ไซฺ คา ภิกฺขุณฺโณ ภควนฺทํ อภิวาทิตวา ปทกฺขิณํ กตฺวา
 ปกฺกมิตฺตํ.

อถ ไซฺ ภควา อจิรปภกฺกนฺตาสฺส คาสฺส ภิกฺขุณฺนํ, ภิกฺขุ อามนฺเตติ “ไธยฺยถาปิ
 ภิกฺขเว ตทฺหุไปสฺสเถ ปณฺรเส น โหติ พฺหุโน ชนฺตสฺส กงฺขา วา วิมฺติ วา
 ‘อฺอุโน นุ ไซฺ จนฺโท, ปุณฺโน นุ ไซฺ จนฺโท’ติ, อถ ไซฺ ปุณฺโน จนฺโทเทว
 โหติ. เอวเมว ไซฺ ภิกฺขเว คา ภิกฺขุณฺโณ นนฺทกตฺตํ รมฺมเทสฺสนาย อคฺคมนา เจว
 ปริปุณฺณสงฺกปฺปา จ. คาสฺส ภิกฺขเว ปณฺจณฺห์ ‘ภิกฺขุณฺนํคานํ’ ยิยา ปจฺฉิมิกา, ภิกฺขุณฺ
 นํ ไสฺตปณฺนา” อวินฺปิตาชฺชมา นียตา สมนฺโพธิปฺรายนา”ติ.

อิทมโวจ ภควา. อคฺคมนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสัค อภินนฺทนฺติ.

นนฺทโกวาทสฺสคฺคํ นิฏฺฐิตํ จตุคฺคํ.

๕. อพฺราหฺโถวาทสฺสคฺค

[๔๓๖] เขวมเม สฺคฺคํ— เอกํ สมฺมํ ภควา สํวคฺคิยํ วิหริติ เขตฺตเน อนาถ-
 ปิณฺฑิกตฺตํ อารามे. อถ ไซฺ ภควโต วโหคตฺตํ ปฏฺฐิตตฺถินตฺตํ เอวํ เจตโส
 ปรีวิตฺกโก อุตฺปาติ “ปรีปฏฺกา ไซฺ วาหุตฺตํ วิมฺตฺติปรีปจฺฉินฺยา รมฺมา, ยนฺนุนาหํ
 วาหุตฺตํ อคฺคริ อาสฺวานํ ชเย วิเนยฺยนฺ”ติ.

๑—๓ น. ยิยา ปจฺฉิมิกา. คา ภิกฺขุณฺโณ ไสฺตปณฺนา.

๔. นันทโกวาทสูตร

ว่าด้วยการให้โอวาทของพระนันทกะ

[๓๙๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ภิกษุณีมหาปชาบดีโคตมี พร้อมด้วยภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูป เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระโอวาทสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย โปรดแสดงธรรมีกถาแก่ภิกษุณีทั้งหลายเถิด”

สมัยนั้นแล ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย ย่อมโอวาทภิกษุณีทั้งหลายโดยเวียนกันไป แต่ท่านพระนันทกะ ไม่ปรารถนาจะโอวาทภิกษุณีทั้งหลายโดยเวียนกันไป ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถามว่า “อานนท์ วันนี้ วาระให้โอวาทภิกษุณีเวียนมาถึงใครหนอ”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วาระให้โอวาทภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุทุกรูปกระทำแล้วโดยเวียนกันไป แต่ท่านพระนันทกะรูปนี้ ไม่ปรารถนาจะให้โอวาทภิกษุณีทั้งหลายโดยเวียนกันไป”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระนันทกะมาตรัสว่า “นันทกะ เธอจงโอวาทสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย พราหมณ์ เธอจงแสดงธรรมีกถาแก่ภิกษุณีทั้งหลายเถิด”

ท่านพระนันทกะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ในเวลาเช้าจึงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เทียบบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ผู้เดียวเข้าไปยังราชการาม^๑ ภิกษุณีเหล่านั้นเห็นท่านพระนันทกะเดินมาแต่ไกล จึงช่วยกันปูลาดอาสนะและตั้ง

^๑ ราชการาม หมายถึงวิหารที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงให้ก่อสร้างไว้เหมือนกับอุปัธยาราม ในด้านทิศใต้แห่งพระนคร (ม.อ.อ. ๓/๓๙๘/๒๔๗)

น้ำล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทกะนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ล้างเท้า แม้ภิกษุณีเหล่านั้นก็พากันกราบท่านพระนันทกะแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

ท่านพระนันทกะได้กล่าวกับภิกษุณีเหล่านั้นว่า “น้องหญิงทั้งหลาย การถามตอบกันจักมีขึ้น ในการถามตอบกันนั้น น้องหญิงทั้งหลายเมื่อรู้ ฟังตอบว่า ‘ดิฉันทั้งหลายรู้’ เมื่อไม่รู้ฟังตอบว่า ‘ดิฉันทั้งหลายไม่รู้’ หรือน้องหญิงรูปใดมีความเคลือบแคลง หรือความสงสัย น้องหญิงรูปนั้นพึงถามอาตมภาพในเรื่องนั้นว่า ‘ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เรื่องนี้เป็นอย่างไร เรื่องนี้มีเนื้อความอย่างไร’

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันทั้งหลายมีใจยินดีขึ้นชมพระคุณเจ้านันทกะ ด้วยเหตุที่พระคุณเจ้านันทกะปวารณาแก่ดิฉันทั้งหลายเช่นนี้”

[๓๙๙] ท่านพระนันทกะถามว่า “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ จักขูเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

ภิกษุณีเหล่านั้นตอบว่า “ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”^๑

“ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสตะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

^๑ ดูเทียบ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๒/๓๕

“กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ^๑ ว่า ‘อายตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้’ เจ้าข้า”

ท่านพระนันทกะกล่าวว่า “ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้”

[๔๐๐] “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือรูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

^๑ ด้วยปัญญาอันชอบ หมายถึงเห็นตามเหตุ ตามการณ ด้วยวิปัสสนาปัญญา ตามความเป็นจริง (ม.อ.อ. ๓/๓๔๔/๒๔๗)

“น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ เสี่ยง
เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กลืนเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“รสเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“โผฏฐัพพะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ธรรมารมณฺ์เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะ
พิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอัน
ชอบว่า ‘อายตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้’ เจ้าข้า”

ท่านพระนันทกะกล่าวว่า “ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็น
ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล”

[๔๐๑] “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ
จักขุวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสทวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ขานวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กายวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มโนวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘หมวดวิญญูญาณ ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้’ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วย ปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๕๐๒] น้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อประทีบน้ำมันถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ใสก็ดี เปลวไฟก็ดี แสงสว่างก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ใด ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เมื่อประทีบน้ำมันนั้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ใสก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าแสงสว่างของประทีบน้ำมันนั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อกัน มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’ ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าฟังกล่าว ชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะเมื่อประทีบน้ำมันนั้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ใสก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วน ไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพูดถึงแสงสว่างของประทีบน้ำ มันนั้นซึ่งไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉันนั้นเหมือนกัน น้องหญิงทั้งหลาย บุคคลใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘อายตนะ ภายใน ๖ ของเรา นี้ ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายใน ๖ แล้ว ย่อมเสวย เวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกขมสุขก็ตาม เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อกัน มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’ ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าฟังกล่าว ชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะอาศัยปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ เวทนาที่เกิดจากอายตนะ ภายในนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เพราะปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ ดับ เวทนา ที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ จึงดับ”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วย ปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๐๓] น้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ และเงา ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ใด ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ และเงา ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าเงาของต้นไม้ที่เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อกัน ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดา’ ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าฟังกล่าว ชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพูดถึงเงาของต้นไม้ที่เที่ยง ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉันนั้นเหมือนกัน น้องหญิงทั้งหลาย บุคคลใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘อายตนะ ภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายนอก ๖ แล้ว ย่อม เสวยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกข์ขมสุขก็ตาม เวทนานั้นเที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อกัน มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’ ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าฟังกล่าว ชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะอาศัยปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ เวทนาที่เกิดจาก อายตนะภายนอกนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เพราะปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ จึงดับ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วย ปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๐๔] น้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโค ผู้ชำนาญ ฆ่าแม่โคแล้ว ใช้มีดเล่มเนื้อที่คมฆ่าแหละแม่โค แยกส่วนเนื้อไว้ข้างใน แยกส่วนหนังไว้ข้างนอก ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใด ๆ เป็นเนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่

เส้นเอ็นเล็กในภายใน ก็ใช้มัดแลเนื้อที่คมตัดชำแหละเนื้อส่วนนั้น ๆ แล้วเลาะ
ส่วนหนังไว้ข้างนอก ใช้หนังนั้นนั้นแหละคลุมแม่โคนันไว้ แล้วฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
‘แม่โคตัวนี้เราประกอบไว้ด้วยหนังผืนนี้เท่านั้น’ คนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคนัน
เมื่อกล่าว ชื่อว่าฟังกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะคนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคผู้ชำนาญนั้น ฆ่าแม่โคแล้ว ใช้มัดแล
เนื้อที่คมชำแหละแม่โค แยกส่วนเนื้อไว้ข้างใน แยกส่วนหนังไว้ข้างนอก ในส่วน
เนื้อนั้น ส่วนใด ๆ เป็นเนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็กในภายใน ก็ใช้มัดแล
เนื้อที่คมตัดชำแหละเนื้อส่วนนั้น ๆ แล้วเลาะส่วนหนังไว้ข้างนอก ใช้หนังนั้น
นั้นแหละคลุมแม่โคนันไว้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘แม่โคตัวนี้เราประกอบไว้ด้วยหนัง
ผืนนี้เท่านั้น’ แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น แม่โคนันก็แยกกันแล้วจากหนังผืนนั้นนั่นเอง
เจ้าข้า”

“น้องหญิงทั้งหลาย อาตมภาพทำอุปมานี้เพื่อให้เข้าใจเนื้อความชัดเจนขึ้น
เนื้อความในอุปมานั้นดังต่อไปนี้

คำว่า ส่วนเนื้อข้างใน นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า ส่วนหนังข้างนอก นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายนอก ๖

คำว่า เนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็ก นั้น เป็นชื่อของนันทิราคะ

คำว่า มัดแลเนื้อที่คม นั้น เป็นชื่อของอริยปัญญาที่ตัด ชำแหละ เนื้อ
กิเลสในภายใน สังโยชน์ในภายใน และเครื่องผูกในภายใน

โพชฌงค์ ๗ ประการ

[๔๐๕] น้องหญิงทั้งหลาย เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญ
ทำให้มากแล้ว เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญา
วิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก(ความสงัด) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ(ความดับ) น้อมไปใน ไวสลักคะ(ความสลละคืน)
๒. ย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ...
๓. ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ...
๔. ย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ...
๕. ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ...
๖. ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ...
๗. ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัย นิโรธ น้อมไปในไวสลักคะ^๑

เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว เพราะ อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

[๔๐๖] ครั้นนั้น ท่านพระนันทกะกล่าวสอนภิกษุเหล่านั้นด้วยโอวาทนี้แล้ว จึงส่งไปด้วยคำว่า “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงไปเกิด สมควรแก่เวลาแล้ว”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้น ขึ้นชมยินดีภาสิตของท่านพระนันทกะ แล้วลุก ขึ้นจากอาสนะ กราบท่านพระนันทกะ กระทำประทักษิณ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มี พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปเกิด สมควร แก่เวลาแล้ว”

ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้น ได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ แล้วจากไป

^๑ ดูเทียบ ส.ม. (แปล) ๑๙/๑๘๒/๑๐๙-๑๑๐

เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นจากไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำนั้น ชนเป็นอันมากไม่มีความเคลือบแคลงหรือความสงสัยเลยว่า ‘ดวงจันทร์ไม่เต็มดวงหรือเต็มดวงหนอ’ แต่ที่แท้ ดวงจันทร์ก็ยังไม่เต็มดวงนั่นเอง แม้ฉันใด ภิกษุณีเหล่านั้น ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้มีใจยินดีต่อธรรมเทศนาของนันทกะ ทั้งที่ยังมีความดำริไม่บริบูรณ์”

[๔๐๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระนันทกะมาตรัสว่า “นันทกะ ถ้าเช่นนั้น วันพรุ่งนี้ เธอพึงโอวาทภิกษุณีเหล่านั้นด้วยโอวาทนั้นนั่นแหละ” ท่านพระนันทกะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

เมื่อล่วงราตรีนั้นไป ครั้นเวลาเช้า ท่านพระนันทกะครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เทียบบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ผู้เดียวเข้าไปยังราชการาม ภิกษุณีเหล่านั้นเห็นท่านพระนันทกะเดินมาแต่ไกล จึงช่วยกันปูลาดอาสนะและตั้งน้ำล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทกะนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ แล้วล้างเท้า แม้ภิกษุณีเหล่านั้นกราบท่านพระนันทกะแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระนันทกะได้กล่าวกับภิกษุณีเหล่านั้นว่า

“น้องหญิงทั้งหลาย การถามตอบกันจักมีขึ้น ในการถามตอบกันนั้น น้องหญิงทั้งหลายเมื่อรู้ พึงตอบว่า ‘ดิฉันทั้งหลายรู้’ เมื่อไม่รู้พึงตอบว่า ‘ดิฉันทั้งหลายไม่รู้’ หรือน้องหญิงรูปใดมีความเคลือบแคลง หรือความสงสัย น้องหญิงรูปนั้นพึงถามอาตมภาพในเรื่องนั้นว่า ‘ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เรื่องนี้เป็นอย่างไร เรื่องนี้มีเนื้อความอย่างไร’

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันทั้งหลายมีใจยินดีชื่นชม พระคุณเจ้านันทกะ ด้วยเหตุที่พระคุณเจ้านันทกะพิจารณาแก่ดิฉันทั้งหลายเช่นนี้”

[๔๐๘] “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ จักขู่เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสตะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ฆานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘อายตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้’ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้”

[๔๐๙] น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือรูป
เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะ
พิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ เสียง
เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กลิ่นเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“รสเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“โผฏฐัพพะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ธรรมารมณ์เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะ
พิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘อายตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้’ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๐] น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘หมวดวิญญูญาณ ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้’ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสทวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ฆานวิญญูญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กายวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มนวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา’

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า ‘หมวดวิญญูณ ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้’ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๑] น้องหญิงทั้งหลาย เมื่อประทีปน้ำมันถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ใสก็ดี เปลวไฟก็ดี แสงสว่างก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เมื่อประทีปน้ำมันนั้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ใสก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าแสงสว่างของประทีปน้ำมันนั้น เที่ยงยั่งยืน เป็นไปติดต่อ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’ ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าฟังกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ชื่อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะเมื่อประทีบน้ำมันโน้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ไฟก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพุดถึงแสงสว่างของประทีบน้ำมันนั้นซึ่งไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉนั้นเหมือนกัน น้องหญิงทั้งหลาย บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘อายตนะภายใน ๖ ของเรานี้ ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายใน ๖ แล้ว ย่อมเสวยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกข์ขมสุขก็ตาม เวทนานั้น เที่ยงยั่งยืน เป็นไปติดต่อ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้น ชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ชอบ เจ้าข้า”

“ชื่อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะอาศัยปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เพราะปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ จึงดับ”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๒] น้องหญิงทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ และเงา ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘รากก็ดี ลำต้นก็ดี กิ่งและใบก็ดี เงาก็ดี ของต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้น มีแก่น ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าเงาของต้นไม้ั้นเที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดา’ ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ชื่อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพุดถึงเงาของต้นไม้ั้นซึ่งไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘อายตนะภายนอก ๖ ของเรานี้ ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายนอก ๖ แล้ว ย่อมเสวยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกข์มสุขก็ตาม เวทนานั้นเที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา’ ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะอาศัยปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เพราะปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ จึงดับ”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๓] น้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคผู้ชำนาญฆ่าแม่โคแล้ว ใช้มีดแลเนื้อที่คมชำแหละแม่โค แยกส่วนเนื้อไว้ข้างใน แยกส่วนหนังไว้ข้างนอก ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใด ๆ เป็นเนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็กในภายใน ก็ใช้มีดแลเนื้อที่คมตัด ชำแหละ เฉือนส่วนนั้น ๆ แล้วเลาะส่วนหนังไว้ข้างนอก ใช้หนังนั้นนั้นแหละคลุมแม่โคนั้นไว้ แล้วพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘แม่โคตัวนี้เราประกอบไว้ด้วยหนังผืนนี้เท่านั้น’ คนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคนั้นเมื่อกล่าวชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะคนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคผู้ชำนาญนั้น ฆ่าแม่โคแล้ว ใช้มีดแลเนื้อที่คมชำแหละแม่โค แยกส่วนเนื้อไว้ข้างใน แยกส่วนหนังไว้ข้างนอก ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใด ๆ เป็นเนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็กในภายใน ก็ใช้มีด

แต่เนื้อที่คมตัด ข่าแหละ เจือนส่วนนั้น ๆ แล้วเลาะส่วนหนังไว้ข้างนอก ใช้หนังนั้น
นั้นแหละคลุมแม่โคนั้นไว้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘แม่โคตัวนี้เราประกอบไว้ด้วยหนัง
ผืนนี้เท่านั้น’ แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น แม่โคนั้นก็แยกกันแล้วจากหนังผืนนั้นนั่นเอง”

“น้องหญิงทั้งหลาย อาตมภาพทำอุปมานี้เพื่อให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดเจนขึ้น
เนื้อความในอุปมานั้นดังต่อไปนี้

คำว่า **ส่วนเนื้อข้างใน** นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า **ส่วนหนังข้างนอก** นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายนอก ๖

คำว่า **เนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็ก** นั้น เป็นชื่อของนันทิราคะ

คำว่า **มีดแล่เนื้อที่คม** นั้น เป็นชื่อของอริยปัญญาที่ตัด ข่าแหละ เจือน
กิเลสในภายใน สังโยชนในภายใน และเครื่องผูกในภายใน

โพชฌงค์ ๗ ประการ

[๔๑๔] น้องหญิงทั้งหลาย เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญ
ทำให้มากแล้ว เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญา
วิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
น้อมไปในโอสถัคคะ
๒. ย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ...
๓. ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ...
๔. ย่อมเจริญปิติสัมโพชฌงค์ ...
๕. ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ...
๖. ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ...

๗. ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัย
นิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว เพราะอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

[๔๑๕] ครั้งนั้น ท่านพระนันทกะโอวาทภิกษุเหล่านั้นด้วยโอวาทนี้แล้ว
จึงส่งไปด้วยคำว่า “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระนันทกะ แล้ว
ลุกขึ้นจากอาสนะ กราบท่านพระนันทกะ กระทำประทักษิณ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้
มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้
ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปเถิด สมควร
แก่เวลาแล้ว”

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ
แล้วจากไป

เมื่อภิกษุเหล่านั้นจากไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำนั้น ชนเป็นอันมากไม่
มีความเคลือบแคลงหรือความสงสัยเลยว่า ‘ดวงจันทร์ไม่เต็มดวงหรือเต็มดวง
หนอ’ แต่ที่แท้ ดวงจันทร์ก็เต็มดวงแล้ว ฉนใด ภิกษุเหล่านั้นก็ฉนนั่นเหมือนกัน
ย่อมเป็นผู้มีใจยินดีต่อธรรมเทศนาของพระนันทกะและมีความดำริบริบูรณ์แล้ว

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุ ๕๐๐ รูปนั้น รูปที่ได้คุณธรรมชั้นต่ำที่สุดเป็น
โสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระ
ภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

นันทโกวาทสูตรที่ ๔ จบ